

TERRAY BARNABÁS

VESZPRÉM MEGYEI UTÓVÉDHARCOK A PÁKOZDI CSATA ELŐTT 1848-BAN

Egy – hadtörténeti és helytörténeti szempontból egyaránt – értékes és érdekes kézirat kerül: elő a Szerző kutatásai során az Evangélikus Országos Levéltárból. (Archivum Generalis Ecclesiae. „V.118.b. Busbak Ádám korrajza”. Eredeti kézirat. 403 p.)

A kézirat szerzője Busbak Ádám, a losonci „mozgó nemzetőrség” tisztje volt 1848–1849-ben. Az alábbiakban közöltek csak részét képezik a teljes kéziratnak.

Busbak (Pusbach) Ádám a Tolna vármegyei Gyönkről származó vaskereskedő volt Losoncon. Gyermekkorát Gyönkön, inaséveit a Veszprém vármegyei Várpalotán töltötte. Mint vásárosz kereskedő inas évente többször végigjárta Siófok és Székesfehérvár környékét. Ismerte az utakat és tökéletes helyismerettel rendelkezett ezen a környéken. Írásának azt a részét közöljük (először nyomtatásban), amelyik a Siófoktól Pákozdig katonaként megtett útját és azzal kapcsolatos eseményeket örökítette meg.

Emlékezései azért is érdekesek, mert a magyar hadseregszervezésnek azokat a pillanatait rögzíti, amikor a háromféle elemből lényegében még meg nem alakult magyar hadsereg szembeszáll a támadó horvát bánnal.

A „nemzetőrség” szervezése a Battányi-kormány hivatalos rendelkezései alapján már 1848 áprilisától megindult az egész ország területén. Nógrád megyében Losoncon és Balassagyarmaton folyamatosan jelentkeztek újoncok a hadseregbe. Ezeket rögtön Pestre, az akkor felállított I. honvédszászlóaljba irányították, ezekkel harcolt együtt az emlékiratíró szeptember végén Lepsénybe érkező „mozgó nemzetőr” zászlóalja. A nemzetőrök egy része lakhelyén maradt, a rend fenntartására szervezték meg őket. Busbak Ádámot a losonci iparoskör szervezésében kifejtett tevékenysége alapján választották meg bajtársai egyik tisztüknek, bár katona eddig sohasem volt. Kinevezését a losonci „törparancsnokság” hagyta helybe. (Még kardja sem volt a választás napján, de éjszaka már a város őrségét szervezte.)

A nyár óta Pesten szolgáló losonciak az I. honvédszászlóaljjal az első között vonultak fel Pestről Székesfehérvárra, az elkövetkező harcok színterére. Ők felszerelést még Pesten kaptak. A losonci nemzetőrségből a „mozgó” részbe jelentkezőket szeptember 3-án indították útnak Pestre, majd onnan a Velencei-tó irányába. Ezek felszerelésének Losoncon kellett volna elkészülni, ilyen tömegű ruházatot, csizmát, nem tudták a helyi iparosok napok alatt kiállítani. Busbak két hét késéssel indult a felszerelést szállító kocsiikkal az elindult két századnyi mozgó nemzetőr után. Szeptember 23-án érte utol csapatát, az anyagot szabályszerűen átadta Lepsény melletti

Bozsokon. A kocsiokról a két századon kívül még a zászlóaljukhoz tartozó Balassagyarmatiaknak is jutott valamennyi anyag.

Az „új vendég”-et, mint kocsin érkezett pihent katonát már másnap éjszakai előőrsbe osztották be. Jókedvű, szépen felszerelt csapatával épp Guyon szemeláttára vonult el. Mint írja: „Üdvözlést vezényeltem „whin h. Lieutenant? auf forspont Herr Major, Sind sie nur gut wachsam!”

A pákozdi csata után a hadszíntér a magyar hadsereg birtokában marad. A magyar főhadiszállás Martonvásáron tanácskozik, mert Jellasics déli hadseregcsoportjának támadásától akkor itt még tartani kellett. Busbak Ádámot itt szerelik le.

Még háromszor kerül a harcok közelébe. 1849 májusában Nagysallón keresztül szállít élelmet az éppen felszabadított Komáromba, az akkor még el nem temetett halottakat látva a csatatéren. 1849 márciusában lényeges szerepe van Beniczky losonci rajtaütésében és győzelmében. Úgy mondhatnánk, pár emberével ők a „felderítők”. A Honvédelmi Bizottmány részéről utolsó kétségbeesett lépésként szervezett „népfelkelésben” még részt vesz a losonci nemzetőrség észak felé avval a teljesíthetetlen feladattal kiküldve, hogy próbálja meg a Besztercebánya felől felvonuló orosz hadseregrészeket feltartóztatni. Ezt a három napig tartó fellángolást már a síri csend – és Losonc porigégetése – követte. Erről, és az 1850-ben Losoncra érkező hadbírótság nyomozásáról is részletesen ír a szerző. Ezek már nem Veszprém megyei témák.

Az emlékirat helyesírását törekedtem betűhíven követni. A múlt idő és tárgyrag összecserélése, az egy és két „b” írásának pontatlansága, a c helyett a cz használata, egyes szokatlan ragok élethűbbé teszik közlésünket. A „kényelemben állj” vezényszó például a mai „pihenj” helyett volt akkor használatban. A pontok helyett pontosvessző, és így végtelennek látszó mondatok mutatják írójuknak feszült figyelmét, az igaz, valódi tartalomra törekedett, tudta, hogy nem a forma a fontos.

Busbak Ádám nemzetőr-tiszt feljegyzései

„... Kossuth és Szemere kinyilatkoztatták, hogy csak törvényes alapon kinevezendő minisztériumnak adják át helyüket, addig nem mozdulnak . . . így aztán gróf Batthányi Lajos elnöksége alatt alakult meg a kormány.

Jellasics augusztus közepén lépte át a magyar határt; hanem nem talált bennünket készületlenül, ott volt az 1–2 honvédszászlóalj, a Vázák, a Vilmos huszárezred, – a veszprémi, fehérvári, tolnai és somogy-baranyai mozgó őrsereg, ugyancsak megjött hozzánk nógrádi és gömői őrseregekhez is a rendelet készletben várni az indulási parancsot.

István nádor külön királyi kéziratban kapta az utasítást, hogy álljon élére a magyar tábornak, és vonja kérdőre Jellasicsot, és bánjon vele érdeme szerint.

Most már nem tarthattam titokban, hogy tagja vagyok a nógrádi nemzeti őrseregnek, és mint a 4 dik század hadnagya közelebb érkező parancsra én is tábomba szállok; hanem itt van Husz János segéd, és Horváth Béni tanuló, és ti ketten drága nőm Amáliám! meg édes anyám! igyekezzetek távolétemben mindeneket rendben vezetni és fentartani, ne vegyétek tőlem rossz néven, hogy magatokra hagylak, itthon maradó polgártársaim, barátaim fognak benneteket mindenekben védelmezni, oltalmazni, – Édes hazánk veszélyben; meg kell mentenünk, nekem is ott a helyem, ha elesem hazámért vérzek el – ha megmaradok, ha megmaradok, ha megmentettük a hazát, új életben és örömben foglak visszatértemkor üdvözölni!

Némi zokogás fogott el mindnyájunkat, Amáliám elment és vele többé szót sem lehetett váltani, – neki busulta magát, – anyám kezeit tördelve rimánkodott, ugyan miképpen adtad magadat a gondolatra: itt hagyni feleségedet, hazádat . . .

A mint így buslakodva alkuszunk, hozzák a postát több levél közt a Péter levele (B. Ádám öccsének, ki Tolnában volt nemzetőrtiszt, visszaemlékezései már megjelentek. T. B.), melyben értesíti, hogy Szegszárdon gyülekezett a Tolna vármegyei ifjúság s valamennyi besoroztatta magát honvédeknek, s hogy mire e sorokat olvassátok, valahol Fehértemplom, vagy Szenttamásnál útjuk a rácotkat, ezek hallatára, magánkívül mintegy elbődülva, soká nem eszmélt fel „én Istenem hová jutottam! o tartsd meg ép elmémet!” ugyan édesanyám ne lágyuljon annyira inkább örüljön, adjon hálát Istennek, hogy megér-

tük a szabadságot, és midőn azt ugyanazok, a kiknek istentelen zsarnoksága annyi századon át tartott rabszolgaság jármában, most megszerzett szabadságunkat ismét elrablással fenyegeti, hogy van két fia a harc-téren a szabadságért küzdők között, még ha mindketten elvesznének is, de a Haza, a szabadság megmentve! ... Amáliám kérlek... a besoroztatás elhatározása úgy keletkezett, hogy akik együtt voltunk, vagy 15 egyforma lelkesedéssel ajánlottuk karunkat s életünket a hazának, midőn éppen hire jött a bécsi ármánynak és hogy Jellasichek készül betörni... látod egy Balassagyarmati Hamar az apa hat fiával együtt állt be és mások százan czeren! ... férjed nem tartozik a gyávák fajtájához, a kik bujdosolnak! hanem ha kell él, ha kell életét áldozza hazájáért – – ...

Másnap korán keltem, mentünk az üzletbe, és komoly gondol nézet körül mindeneket, s ha valahol hiányt, vagy tenni valót fedeztem fel azt a defectbe (hiányjegyzékbe T. B.) jegyzvén eligazítottam . . . Délelőtt 9 órakor gyülekezőt doboltak, a mozgó század összejön ott hirdettetett ki, hogy Horváth Pál őrnagy rangot nyert, továbbá, hogy Németh József őrnagy segéd főhadnagyi ranggal, – a losonci, vagyis nógrádi zászlóalj tisztjei 4 dik század: százados Szakal Elek, főhadnagy Ozmitz István, alhadnagyk egyenlő rangal Zmeskal Zsiga, Busbak Ádám, őrmester I ső Pokorny Ede, II. Miskolczy Sándor, tizedesek és őrzetők. – Zászlótartó Serk József, dobos: Iván-

Augusztus 25-én érkezett a rendelet, miszerint a nógrádvarmegyei mozgó őrsereg zászlóalj készenlétben tartsa magát, hogy a kiindulási rendelet vételétől számított 6 óra alatt utba lehessen.

Az iparosok az egyenruhákkal még igen hátra maradtak, mármost naponta jártam a nyakukra, panaszkodtak, hogy már sok a költség, kifogyott a pénzük, a kincstár pedig csak akkor fizet, ha minden átleszen adva, hát bizonyos összeggel kisegítettem őket, csak hogy igyekezzenek minél inkább elkészülni, hogy hosszan ne legyen letartóztatva [feltartóztatva] – a tábor után menni, – egyidejűleg jelentést tettem a parancsnokságnál hogy ha netalán a kiindulási parancs 10 nap előtt érkezne, miután az egyenruha és csizma elkészítéséhez még vagy 14 nap kell, hogy ennyi idő engedélyeztetnék és két szekér előfogat rendeltessek a szállításra oly feltétellel, hogy itt a helyszínén gondosan a szekerekbe berakva, hova oda a táborhelyre szállítanak -, a nélkül, hogy valahol átkeljen rakni, őrizetül pedig éber tizedes

és minden szekérhez két két jó nemzetőrt kísérekül. Mindez megtörtént.

September 1 én jött a rendelet, hogy a 4 dik század 3 kán induljon és 4 kén Balassa Gyarmaton egyesülvén az egész zászlóalj, 5 kén tovább indul Pest felé.

Volt e riadóra most olyan izgas mozgás, hosszúra nyult bánatos részben elszánt arcok, – délután a vásártéren dobszó mellett gyülekezett a század, itt lett közölve a zászlóaljparancs, hogy 3 kán délelőtt 10 órakor indul a század Ludányig, ott meghál és 4 kén reggel 8 órakor indul Balassagyarmatra, hol a zászlóaljjal egyesül és fegyvert kap mindenki, a borjuban mindenki csak két öltő fehért ruhát csomagoljon, hogy a suly ne legyen tulságos, úgy intézze mindenki dolgát, hogy reggeli 8 órakor dobjelzőre gyülekezünk a belső téren, onnan fél kilenc órára a gyapjúmázsa dombra jövünk tábori misére és pontban 10 órakor indulunk. Ott volt Liedemann őrnagy ténparancsnok is, a többi között német nyelven szólva azt mondá „Uraim, önök most mint katonák haditörvény alatt állanak, ne gondoljanak egyébre; hanem a haza, a király iránti hűségre! gondoljanak szigorú rendtartásra, rend a lelke mindennek.”

September 30.- délelőtt 8 órakor a század felkészült, dobszó mellett, részben Rác Rudi bandájának Rákóczy indulója mellett ment ki a gyapjúmázsa dombon sátor alatt felállított tábori oltárhoz, hol Czente plébános két káplánja segédlete mellett celebrált tábori misét, ennek végeztével buzditó szózatot intézett a kiinduló őrséghez, körülbelül a következő kivont szöveggel: „... a mi áldott királyunk...szentesített..., ámde a király háta megett incselkedő kamarilla...felbujtva a nemzetiségeket...Menjetek megvédelmezni a hazát, öljétek rakásra ama biborban és bárnyban született sátán – fajt, – István, a magyarok istene erősítse karjaitokat, áldja meg fegyvereiteket győzelemmel!”

Még nagy áhitattal énekelte az ezredre menő nagyközönség a Kölcsey Hymnust, hosszan éltette a távozó nemzeti őrsereget, a vezénylő kapitány indulóra vezénylett, és dobszó mellett indult a század, Rudi bandája a Rákóczy indulóval kísérte ki a város végeig a harasztig és P.daróczi (Panyidaróci) határig, itt még egy hosszú búcsú után a válás szivszakgató percei, – délelőtt 11 órakor érkezünk vissza a belső tere... az anya mintegy biztosra veszi, hogy fiait ... ..többé sohasem látabdja... Amáliám...tán visszaemlékezve szerető édesanyja (aki meghalt az eljegyzés és esküvő között!..T.B.) biztató sza-

vaira: „te örülhetsz, szerető gondos férjet kapsz a ki még az ellenkező szellő ellen is megvédelmez” én ime most e vészes időben el és magamra hagy ... holnap jönnek a gömöriek...

A ténparancsnoktól kaptam parancsot, hogy minél inkább sűrűssem az iparosokat ...elején csak úgy huzakodtak... ráérünk, no bizony! ha hozzáfogunk 4 hét alatt fűtyülve adjuk át az egészet, és most már 9 dik hete, tehát négy helyett tizenegy hétre kerül, bizony polgártársaim szavára sem lehet mindenkor építeni.

A sorozás folyvást tartott, és ha 100 legény együtt volt, azonnal útnak indították Pestre.

A helyben maradt nemzetőrséget is eléggé foglalkoztatták, hetenként két nap gyakorlat, éjjeli őrállások, utcai őrzetők, az ujonczokat Balassagyarmatig kísérni, kijutott nekik is.

A mozgó nemzetőri Nógrád vármegyei zászlóalj öt nap maradt B. gyarmaton, 10 kén indul tovább, 14 kén ért Pestre és onnan felszerelve mozdult ki egyesülve Nógrád és Honti két zászlóalj Ivánka Imre fővezérsége alatt.

Meglátogattam magát Liedemann Samu őrnagy ténparancsnok urat, ... felkértem... legyen gondjuk házunkra; de különösen viseljenek gondot az én jó feleségemre; mert most már rajtam a sor, 17 kén indulok.

September 16 kán végre kiküldetett a ruhák átvételére egy százados vezetése alatt egy hadnagy, egy őrmester és egy tizedes, meg az én szállító tizedesem, négy szállító nemzetőrrel, a szekerek előállottak, mindkettő gyékényes és ponyvával kibélelve, először a posztó neműeket vették fel szigorú ügyelettől leltározva 2 példányban jegyezve, és darabonként igen rendesen becsomagolva, végre háromszorosan befödve, gyékénnyel erősen, lekötve, utána hasonlóul történt a lábbeliek felvétele és csomagolása, – midőn már bevégezve lett, következett a jelenvoltak aláírása, – két példány a ténparancsnoki irodában maradt, kettőt a kellő kíséző levelek és egyéb okiratokkal együtt nekem kézbesítették czimezve a nógrádi önkéntes nemzetőri zászlóalj parancsnokságának ... a szekerek a városház udvarán álltak és az örök azonnal elfoglalták mellette helyüket. . . a kíséző tizedes kikapta a menetrendet Pestig ott a fehérhajó udvarára állni be, és engem azonnal felkeresni ottani szobámban.

...nálunk találtam Nagy Miklós sógoromat...

...Én holnap reggel 7 órakor édes anyám és nőrévemmel indulok, s Pestről ők a Dunán mennek Tolnába illetőleg Gyönkre, én pedig megyek a

táborba, oda szállítok két szekeren egyenruhát. Még vagy egy óra hosszat együtt beszélgettünk, azután elbucszunk anyámmal együtt tőlük és ők kocsira ülve mentek haza Liptagergére.

...Losonczal egy sem mérkőzhet... én ezt magyar országnak hasonló kis városai között a legmagasabb polczon első helyre érdemesitem...Balassagyarmat...Zólyom...Rimaszombat...
...Rozsnyó...

...Mindezekhez mérten Losoncz városunk valóságos köztársaság, nagy itt az értelmiség, a műveltség, a demokratikus egyenlőség, a társadalmi életben nincs elválasztó személyválogatás, itt mindenki ismeri a magyar nemzeti történelmét, itt mindenki él és hal a szabad eszméért, hazafiui tiszta lelkesedés dagasztja mindenki kebelét, egy mindnyájáért, mindnyája egyért, mintha ez a város egy századdal meghaladta volna társait.

Hiszen itt egy érélyes fölhívásra, hogy a Haza veszelben, tán egyetlen ép kézlábu férfi sem maradt volna el a többitől...Habár, érzelmeim lelkesedésem nem változott, mégis a maradandó kinokat, melyek azóta szakadatlanul körül zsiborganak már tovább el nem bírnam, szintén belebetegedtem, már két nap óta iszonyu fájdalmakat szenvedek kólikában...

...Igazi butsu vacsora volt...

...és még becsomagoltam egy kis bőröndbe 4 inget 3 lábravalót, az egyenruhám és okmányaimat, csákómat, kardomat, puskámat egy helyre összerakva, anyámék és Amáliám lenyugottak, én meg köpenyget öltve, szivarra gyujtottam és kün a folyosón vissza emlékezve, a jelenkort mérlegelve, következtetést óhajtottam kivonni a jövőre, hogy hova vet ki élethajónk, mivé leszünk hova jutunk, az örömjongva megünnepelt szabadság és jobb jövő reményét tán nagyobb visszaesés követi, itthagynom e nőt... szegény anyámat elbocsájtom... mi lesz mind ezekből, ha egy nyomorult horvát golyó felém téved? — ezer mindenféle kérdés keresztezte agyvelőmet... Jobbra balra hánykolódva kinlódtam, aludnom nem lehetett... alig vártam a reggelt...

Reggel hatkor jött jelenteni az egyik őr, hogy készen vannak, jó mondám, hát csak menjenek, legyenek ébren, hogy baj ne történjék, aztán Pesten egyenesen a fehérhajú című vendéglőbe száljanak, engem ott találnak... a boltot kinyitották, azonnal megtelt butszú polgártársaim és olyan nőkkel, a kiknek férjeim már 3 kán indultak és most azt sem tudják élnek e még, vagy hol és merre vannak, megraktak levelekkel, aztán alig győztem mindenkivel ke-

zet fogni és elbutsuzni, a bérkocsim már előállt, még a Jónás bandája is megjelent; de kértem őket, hogy ne huzzanak, most hagyják akkorra, ha diadallal megkoszoruzva térünk vissza, ...pont 7 órakor indultunk, —9 órakor Ludányba és délre Balgyarmaton voltunk a Zichiben,—... 3 órakor Rétságon és 6 órakor Vácson a felszálló hidnál ültünk gőzökre, 8 órakor Pesten szálltunk ki ... a fehérhajú vendéglőbe, hol a számunkra az emeleten kijelölt 8 sz tágas szobában foglaltunk helyet...

18 kán jókor felkészülvén... Amáliámnak megirni..., ha a mint számított szekereim holnap ideérkeznek, úgy velük 20 kán megyek Székesfehérvár felé a táborunkba, — itt roppant nagy a mozgalom, szakadatlanul szállítják minden irányba a felszerelt zászlóaljkat, minden órán várják Jellasits hadaival a találkozást, a budai oldalon sánczokat hánynak, hol urak urnők kivétel nélkül hánynák és holdják (sic!) a földet, legnagyobb zavart okoz a számtalan kém és áruló.—... 10 óra után hadnagyi dísz egyen ruhámban csákóval kardosan övvel mentem ki, az örök mindenütt tisztelegtek, a mit megrestelve, siettem vissza átöltözni...találkoztam is a zászlónkhoz tartozó több nógrádi collegával: Zmeskál Zsiga, Ozmitz — Fay — Berczeli s.a.t. a kiktől megtudtam, hogy a mi dandárunk 16 kán indult ki Pestről Fehérvár felé, hanem hogy hol fog megállapodni, azt nem lehet tudni, — hát Ti mit műveltek itt, ha szabad tudni? reconváleskül maradtunk kórházban, de már legközelebb berukkolunk, és te miért vagy itt? én a számadunk egyenruhát vártam de Losonczon, magam az estve érkeztem, a ruhaszállító két szekér valószínűleg holnap érnek be, és ezen esetben 20-kán indulok velük a táborba, így váltunk egymástól—

Elmentem még a térparancsnokságra, báró Baldácsy volt a térparancsnok, okmányaim velem, bemutattam magamat és okmányaimat, és hát ön mozgó nemzetőri tiszt és civilizben mutatja be magát? s midőn elmondtam, hogy kardosan felkészülve indultam; de resteltem azt a minden léptem nyomon való tisztelgő kapkodást, visszasiettem szállásomra és levettem, mosolygott.— Meddig időzik itt? Előre jöttem külön kocsin, egy időben indultunk; de én váltott fogatokon egy nap alatt értem anyámmal, a ki innen holnap gőzösn utazik Paksra, az én eskortom pedig valószínűleg holnap érkezik és így 20 kán utazom velük a táborba. — Hát tudja e hol van a dandárjuk? Biztosan nem tudom; hanem az értesülésem szerint az irány Székesfehérvár, látomásozva visszaadta.

Délben visszamentem a fehérhajúhoz... Gyönkre postán még Losonczról küldtem két leltárt a melyből vagyónállásunk kiviláglik és abban az esetben, ha én a csatamezőn elesném az én kedves Amáliám édes anyámnak 3000 forintot juttasson; ... A Ligetben a bimbó korcsmánál meguzsonnázván... este mentünk a színházba, az alvajáró operát adták, ... én nem alhattam, a falat rágtam kinomban...kétségbe ejtő kinokat álltam, alig vártam az 5 órát felöltöztem,... bucuzás után siettünk a hajóhoz... midőn 3 kat csengettek váltam el tőlük, és siettem ki a partra, ott álltam mintegy megbüvölve, az induló gőzös után butsu intve mig el nem tűnt a láthatárról. ...itt állok a pusztában elhagyatva, ...mivé leszek?... Péter öcsémről sem hallunk, él e még? ...Kerserveimet enyhítendő levélíráshoz fogtam...midőn végeztem postára adtam, utána hat óra utánig a dunaparton sétáltam, szintén belefáradva tértem vissza szállásomra, a szállító fedezeti tizedesem már keresett, ott álltak a kocszi szinben, lementem körülnéztem semmi baj nem történt, szerencsésen megérkeztek,... az egyik szekeren számomra ülést hevenyészsenek, meg a kis bőröndömnek is helye legyen: együtt megyek magukkal, aztán itt az éjjel ébren legyenek, mert itt nagyon ügyes és sok a tolvaj, — Tizedes barátom rendeljen mindegyikök számára egy egy részlet marhaus pecsenyét, egy egy meszely bort és kenyeret, a kocsisoknak is, majd én kifizetem, — ennek igen megörültek s megköszönték,— ...9 óra volt, még elmentem a szekereimet körülnézni, azután bementem a számlámat kifizetni, hogy reggel mi sem késlel tessen...

Átnyomorogtam az éjt, — — — pont 6 kor indultunk, már előttünk ment egy csapat honvéd át a hidon, ...Téteyben röviden időztünk,...Martonvásár, Nyéken át, délután 6 órakor értünk Székesfehérvárra, itt beszálltunk éjjelre, már itt mindenféle katonasággal találkoztam Mak tűzér őrnagy személyesen adott előadást és oktatót egyik téren az ágyuk között, voltak ott 14–15 éves fiuk, és milyen figyelemmel halgatták tanárukat, — ezután gyakorlatot tartottak... Mak tűzérei nagyhitű nevezetességre emelkedtek, azt mondta az ellenfélnek frantzia tűzérei vannak.

Székesfehérváron félig otthon éreztem magamat, Palota, a hol tanultam nem is egészen hét mérföldnyire van, ha átrándultam volna, Czöbelék bámulva, tán szivesen fogadtak volna, ámbár Czöbel ur szive inkább Béts felé vonzott, hát mint önkéntes nemzetőrt talán nem egészen nyílt szivességgel láttak volna;

hanem kimutatni talán tartozkodtak volna, hiszen Czóbel Frigyes bátyának fia „Károly” tanulója ott hagyta 14 éves fiú, beállt honvéd tüzérnek, – hát abba már magyar vér csörgedezett az atya is Ferdinánd huszár volt, még pedig nádpálczás strázsamester. – Összevissza sétáltam a várost, megnéztem az embereimet és megparancsoltam, hogy ébren örködjenek, holnap átadjuk és megszabadulunk a felelősegtől, ... éjjelután a kínzó fájdalom felébresztett, ... egészen 5 óráig hanykolódtam, ekkor fölkeltem és felkészültem, lenéztem embereim is készen voltak, kifizettem a számlám, 6 óraker indultunk Lepsény felé Bozsokra, 10 óraker értünk be, ott volt a Nógrádi és honti zászlóalj, azonnal jelentkeztem századosom Szakál Eleknel még az őrnagy Horváth Pálnál, kiküldték Szakál Elek, Pokorny Ede őrmester Raksányi tizedest és négy köznevezetört, felvették és átvették az egészen helyesnek talált szállítást, – a fuvarosokat és legénységet igazolvánnyal ellátva botsáttották el, – megkértem őket, menjenek nőmhez Losoncra, adják át legszívesebben tiszteletemet, aztán a Losonczról hozott leveleket és szóvali üzeneteket adtam át kinek kinek – most már a századunk lett összehíva és a ruha kisorsolva, a felmaradtak a zászlóaljnak lettek átszámolva.

Jó, hogy eljöttél mondja Pokorny Ede, barátom a hadnagyunk és főhadnagyunk beteg, beszéltem velük Pesten azt mondták, hogy már berukolnak.

Hát hogy vagyunk milyen a kilátás?, úgy vagyunk, hogy Jellasich nyomunkban minden órán várhatjuk támadását, István Nádor itt volt Jellasitsot kérdőre vonni; mert erre a királytól egyenes utasítása volt; azonban Jellasits ugyancsak V. Ferdinánd királyunk aláírásával ellátott szigoru meghagyással igazolta magát, hogy a magyarokat megfékezze, effelett a nádor elbámulva...elment; hova? azt csak sejtethetjük, biztosan nem tudjuk, furcsán vagyunk annyi igaz, – innen talán még éjjel tovább megyünk, mióta vagytok itt? tegnapotól, hát Jellasits tábora merre van? nagyon közel van barátom Siofoknál másfél órányira innen, – ilyenformán nem valami nyugalmas lehet éjjelünk; de hol is alszunk? minden század a maga keretében, leheveredünk a gyöpre; borju, fegyver mellettünk köpönyeggel takarózzunk és ha lehet alszunk, most hagyán; hanem ha valami deres esős éjszakák köszöntenek be... hát nem történt valami újabb Losonczon? – semmit sem tudok; különben én anynyira el voltam foglalva, hogy percnyi időm sem volt, mindég az ide va-

ló készülődés dongott körültem Ó, igazán szabadabban lélegzettem midőn már a városon kívül voltam, nincsen toll, mely leírhatná belső küzdelmeimet, nehéz utamat és Pesten anyámtól való butszuzásomat; Péter öcsém is honvéd oda lenn Fehértemplom meg mit tudom én ott a szerbekkel Szenttamásnál naponta véres ütközetek folynak. – Hát az élelmzés miképpen áll? hát a tisztikar együttesen tart konyhát, mikor hogyan telik, – most is készül már amott az ebéd, majd beszélj Szakállal; mert ő a főszakács, – hát fegyvergyakorlatok tartatnak-e? bizony nemigen volt még alkalmunk, tán kétszer Pesten tán három napot hevertünk míg fegyvert kaptunk, azóta folyvást utban voltunk, kétszer napoltunk, ugyananyi gyakorlat felállítás, különféle fordulatok, fegyvertöltés, czélzás, tüzelés, a distancziák szerint fel vagy leirányzás, bizony nehéz a mi helyzetünk, ha meggondoljuk, hogy minden előkészütség nélkül ellenséggel állni szemközt.

Az ebéd készen a tisztikar a kiválasztott tiszta gyepen kiki köpenyére letelepedik, engem is meghívtak, itt megtörtént az ismerkedés a tisztikar társposharázás, mindannyian a bizalmas testvéries kapots által összefűzve, egy mindjáraért, mindjára egyért védelmezi életét becsületét, – a századnak 4 katlanban főztek gulyás-hust és 8 körben telepedtek ebédhez, – minden egyesnek volt bádóg tálkája, – volt elég markotánus kik kenyéret kalátsot; hideg ételeket, pálinkát és bort hordtak, kínáltak; – a tisztikarnak a község korcsmájából hoztak bort.

Délután 3 órától 6-ig fegyver és fordulatok és négyszögvár alakulás, meg rohanás, szuronysegezve rohanó támadás gyakorlat tartatott, – a tisztikar vezénylő és kardgyakorlatok.

Vacsoránál ismét összejöttünk hideg hus kenyér és bor; erős előőrs csapatokat küldtek ki, a jelszó volt „Buda” ki volt adva a parancs, hogy tüzet nem szabad rakni és lehető legnagyobb csend legyen.

24- reggel felébredvén, nem háborgattunk, meglehetően jól éreztem magam, a reggeli légáramlat elég hűs volt; hanem olyan idegenszerű helyzetem, otthon mozdoviz, tiszta ruha csizma már készen várt midőn felkeltem, most semmi, volt ugyan bőrdömbben mindenféle kefe, fény-máz, hát magam is megtisztíthatom ruhámat, volt 2 törölközőm; de viz nincsen, igen, hiszen engem mint tisztet megillet egy szolga és erről még aznap gondoskodtam, átadtam neki bőrdömböt és kivéve a szükséges egyenruhát meg kardot tartottam

magamnál, vettem egy vizes edényt és így mostmár ő tartozik gondot viselni mindenemre, ha utazunk ő holmimat a kocsira teszi és ott jön a kocsival, hogy a hol meg állapodunk, azonnal jelentkezzen és szolgálatomra álljon, és bejelenttem a századosnak, a ki azt helyeslőleg vette tudomásul és lajstromoztatta.

Reggelire hoztak kávét, hideghust, kenyéret, silvoriumot, és törköly pálinkát, bort, kinek mi tezett, tehát volt mit enni.

Déltől 9 től 11 ig ismét fegyvergyakorlat, találkoztak a nemzetőrök között igen ügyes kezelők, most a csata gyakorlat szabálya szerint 3 tagu felállásban, az első sor tüzel, utána a második az első sor közötti résen, a 3 ik sor tölt és kicseréli a fegyvert, már meglehetősen gyakorlottsággal, azután a szurony roham máris nagy tökélyel vitetik véghez.

Ebéd után futó tűzként adatik ki csendben a parancsokat a tábori minden eszközt felrakni, mindenki készen századonként felállni, – félóra alatt rendben minden, helyén mindenki. Indulj vezényeltetik az egész tábor a kellő beosztással mozog, csak a parancsnokság tudja miért, hova, merre; hiszen nem sokára, látva az irányt, tudtam magam tájékozni, hogy Lepsény felé megyünk, alig egy órányi menet alatt Lepsény alá értünk és ott nagy lapályos területen ösmét letelepedtünk. Eddig csak a nógrádi és honti zászlóaljakat láttam; mert mi Bozsokon elkülönítve egy mélyedésben, most azonban áttekinthető nyílt területen, ott volt egy Pesti nemzetőri zászlóalj, az 1 ső honvéd zászlóalj és abban több losonczyi fiu: Zámpany Pál, Nagy József s.s.t.– a Váza ezred két zászlóalja, – a borsodi önkéntes nemzetőrök, – a tolnai nemzetőrök, a pesti nemzetőrség.– Mak egy ütegével és egy század Vilmos huszár.– Miután a tábor letelepedett, kiadatott a parancs, hogy mindenki felszerelve tartsa magát; mindenki a zászlóalja körében tartózkodjék, az előőrsök a megjelölt helyekre kiállítottak, meghagyatott a tiszték közvetítésével, hogy a legnagyobb csend legyen, tüzet rakni nem szabad, beszélgetve töltöttük az időt, – Zámpany Pál elbeszélte a viszontagságos és sok szenvedéssel küzdelmes utjokat, melyben egészen a Dráva torkolatáig hatoltak, és onnan Jellasits az ő ötszörte nagyobb seregével sarkukban nyomolt utánuk, meg ide számítva az ellenszenvet ama ellenünk agyarkodó, és minden kigondolható akadályokat vető ilyen népek napokig tartó utaink, sem éjjelük, sem nappaluk, örökös veszedelem környezett, pénzükért nem attak, amire

szükségünk volt; hanem azzal bozultuk meg magunkat, hogy őket semmivel sem zaklattuk; túrtuk az éhséget, szomjat, és minden nyomort, napi parancs körötetett, mutassuk e szánandó népnek, hogy a magyar nemzet őket nem tekinti ellenségnek; hanem félrevezetett esz-köznek.

E közben hozzám vetődött szolgálóm, hogy nem parancsolok e valamit, hát vétettem vele kenyeret, sültet vacsorához és egy meszely bort, és elhozattam a köpenyemet.

Este 7 órakor kapom a parancsot, hogy szakaszommal fél 8 órakor a legszélsőb őrállomásra Enying felé a „Hodos” – erdő alatt foglaljak állást, – a térképen kijelölt, – az erdő keleti, nyugati és északi csucsainál; tehát három kiállítandó őr, és a legnagyobb éberség, személyes felelősségre; igen ám! de éppen egy negyed órával előzőleg újból előtérbe lépett kolikám, oly mérvben, hogy majd kénytelen voltam hangosan feljajdulni, a mint elpanaszolom iszonyu fájdalmamat Pokorny Ede barátomnak, arra halad egyik orvosunk, kivel Ede jó barátságban volt „éppen apropos barátom itt Busbak hadnagy ur nagy kolika bántalmakban szenved, adjál neki valami sikeres mentő szert; mert előőrösül kirendelve”, belenyul a zsebjebe, kivessz egy dobozkát, a melyből késhegynyi fehér port szór kártyára: „nyelje ezt és kimehet bátran!” – Összeszedtem embereimet, és rendeltetésem helyére mentem, oda érve embereimnek kimutattam a szakasz telepét, az öröket kiállítottam, kitanítván őket, hogy ne vegyék tréfának a dolgot, ellenség előtt hadilábon állunk, éberen őrködjenek távol és közelben figyelve, s ha valami fegyver csillogást, vagy nagy porfelleget észlelnek, lödöbögést hallanak, azt azonnal hal-kan jelezzék, a ki helyét elhagyja a legszigorubb büntetést vonja maga ellen.

Az altisztet magamhoz hívtam, beosztottam az örök felváltását óránként, éjjel egyiken legyen éber, éjjelután a másik; különben egészen csendesek legyenek. A tábori jelszó „Mars” ezt közöltem.

Alig végezhettem e teendőket, az orvos szer hatását és én egyszerre olyan jól éreztem magamat, egészséges lettem mint a makk, leheveredtem a köpenyemre és jó étvágyal fogyasztottam el a magammal hozott kenyeret húst és megittam meszely boromat, nagy örömben aztán szivarra gyújtottam, álmos lettem; de elaludni nem akartam, úgy gugorogtam egész éjjel, – ügyeltem a tizedesek ébernek vannak-e? teljesítik-e köteleiket; még az őrállásokra is

elnéztem meggyőződni, ott vannak-e, ébernek vannak-e? Ugy éjfél után 3 óra tájt Filó János tizedesem elkiáltja magát ál! ki vagy? fölugrottam, no mi baj? nézz csak arra kelet felé mozog valaki erre felé és daczára a megszálltatásnak felénk tart nem kell bántani, hadd jöjjön közelebb, és az jött egészen közel; hát egy megnyergelt huszárló, Filó hozzá ment és szépen megállt és hagyta magát elfogni, oda vezette hozzám, – ki tudja nem volt e valami rövid összetűzés valahol a háttérben, és egy huszárunk lett áldozata majd megtudjuk, a lovat egy fához köttettem, azzal leheveredtem, – úgy 5 óra után vágatva jön Németh Jóska adjutáns „Az Istenért! szedd össze embereidet és jöjj gyorsan utánunk; mert Jellasits alig félórányi távolságban, mindjárt itt lesz, én már egy órányi távolságból nyargaltam vissza, midőn Szakal százados jelenti, hogy téged őrségen feledtek” – gyönyörű dolog! hát hova merre tartunk, merre s hol van a tábor? Polgárdin megállunk oda siess! azzal elnyargalt.

25 kén sietve felkészülünk, torony irányba gyors lépéssel hatoltunk előre, a mint Lepsényen túl emelkedésnek mentünk visszatekintve oriási port láttam; mely alig volt ágyulóvés távolság utánunk, mi sors vár ránk, csak néhány percnyi további késéssel – – igazán csinos kis feledékenység, mintha ezt a feladatot nemis vennék komolyan, az estve midőn szakaszommal az előőrökre vonultam, Gujon őrnagy előtt hűvölést vezényeltem „whin h Lieutenant? auf forspont Herr Major, Sind sie nur gut wachsam!” egy órai erőltetett gyorsmenettel értünk Polgárdira, ott csata készletben állt az egész sereg, maga a falu hosszan két part között nyulik, úgy hogy csak a templom torony csucsa látczik ki távolból, az ágyuk a parton vicsorították fogaikat Jellasits barátságos fogadtatásra, ott álltunk reggeli 8 óráig; hanem a kamarilla hős nem jött, – mi azután kényelmesentovább mozdultunk Botyán Csikvár felé, délre Székesfehérváron állapodtunk meg, itt e városon kívül a sóstóhoz közel telepedénk le, itt jó dolgunk volt, élelmezésünk kényelmes, éppen javában folyt a szüret, volt jó szőlő meg édes must sült gesztenyével, – megebédeltünk, aztán heverésztünk, – gyönyörű meleg napos idő volt. – Vacsora után még soká beszélgettünk, egy hét óta első jó éjelem, sohasem eludtam mélyebben párnák között, mint itt a pusztai földön, – reggel 5 órakor ébresztőt doboltak, emberem eljött, hozott tiszta csizmát, kitisztogatta ruháimat, és hozott friss vizet.

26: Hat órakor készen voltam, fel alá mozogtam hol egy, hol más ismerővel találkoztam, ma Jeszenszky Pistával hosszan okoskodánk együtt, azután hozzánk jött Pokorny Ede, majd Szakal Elek és Horváth Pál az őrnagy, szemükre lobbantottam a velem tegnap elkövetett „remek csint” – nem tudom ki volt oka, hogy megköszönjem az ilyenféle csiklandós játékért a gondoskodást engem szakaszommal együtt csakugy könyvemben Jellasits őlelő karjaiba juttatni ... Nagy mulasztás történt mondja az őrnagy, a miről még leendő szó, de azt meg nem történté már nem tehetjük, hanem azért kezeskedem hogy hasonló eset az én parancsnokságom alatt nem fog történni, – Beszéd tárgyát képezte, hogy mikor lefelé jött a mi dandárunk Csikvár és Szabadbattyánon Ivánka Imre őrnagy két közemberünket bakba kötve akasztatta a uczán végig nyuló kerített képező karfákra, mikor leoldották őket szintén megkékülve voltak, az általuk elkövetett kihágás, hogy a kiindulásnál nem voltak pontosan nem volt tárgya ilyen spártai vasvesszőjü kegyetlen kínzó megtorlásnak, zugolódott mindenki, – Ivánka valódi basa volt az igaz; hanem ő maga magának sem engedett kényelmet, szigorú következetességgel, tántoríthatatlan kitartással állott helyt, míg sok más kényes uracs mindenféle czimű betegségben a korházban bujdoklott, ő sohasem hiánzott, ott volt éjel és nappal a táborban, rendezett, igazgató, oktatott, parancsolt, vezényelt ritka az olyan rendszerető férfiú, aki olyan szigoruan tölti be feladatát hivatását, mint itt tanultam megismerni a két főtisztet Guyon és Ivánka őrnagyokat, az alsób fokozatban a mi IV századunkban Pokorny Ede és Jeszenszky István barátaimat.

Reggeli 9 órától délig fegyver gyakorlatunk volt, örvendetesen haladnak embereink a mindennemű fegyverfogásban, leginkább kedvelik a szuronyrohamot és négyszeg várat, jó egészséges harcász fiúk válnak belőlük, valószínűen leendő legközelebb alkalmunk az első próbát letenni.

Kifutkostuk magunkat jó étvágyal ültünk körben a földben kiásott kerék asztalunkat örvendező pázsitos löczán és fogyasztottuk a ma igazán izléses pompás urias ebédünket, jó fehérvári borotkskával dült is a végtelen tréfás ötlet, – ott volt köztünk az a betsületes orvos a ki engem 10 napon át kínzó csikarásaimtól egy késhegynyi fehér porotkskával 10 perc alatt meggyógyított... orvos urért emelem poharamat, adja a gondviselés, hogy sohasem legyen reá szükségünk! és ha mégis, legyen tudomány mint nálam mindenható, éljen!

Délután 2 órától 6 ig ismét erős menetelés, czéllövészet, — utánna a fegyverek tisztítása, estve 8 órától kettős őrállások és rekonszirozó csapatok kiküldése, lovas örök is lettek kiküldve száguldók.

Megvacsorázván szivarra gyujtottunk körbe heveredtünk Serk József — Pokorny Jeszenszky meg Németh Jóska, sok mindenféléről elmélkedénk, haza is gondoltunk, mi történik ott! ők mi rólunk nem tudnak semmit, hogy és mint leszünk hosszú bizonytalanságban, az olyan legények, mint Edus, meg Pista barátunk kiknek sem kisebb sem nagyokra gondja, — hanem hát ne csináljunk magunknak itt kedélyt lehangoló epekedést, a Haza mindenképp előtt!, míg az veszélyben forog, békén nyugodalmunk sehol, — azt kérdeztem Németh József adjutánstól, mi történt a Hodos alatt Filó János elfogott lóval? hát azt mondá egy Vilmos huszár lova, mely megszökött, ő utánna futkosott, hogy belefáradva kidőlt, magára hagyta, reménylve, hogy majd magától visszatér, hanem felétek tévedt, miután a ló is belefáradt, megszeliődött; úgy hagyta magát elfogni, már visszaadatott az illetőnek.,—

Tíz órákor mentünk aludni, az esti rendelkezések után azt lehetett gyanítani, hogy Jellasich fészkelődik; mert a megkettőztetett örök és a száguldó huszárok kiküldése, meg az, hogy le ne vetközzék senkiis, nyugalmas alváásra nem bátorított, nagyon nyugtalan éjelem volt, hasonlóan panaszkodtak mások is; hanem minden baj nélkül virradott reánk a szép reggel.

27: megkimélt bennünket az esti parants az öltözéstül, hanem az attilát levette megmosdottam, a csizmát levette, újból huztam fel, azt hittük tovább vonulunk; azonban csendesség, — kényelmesen megreggelizénk, utánna egész d.e. 11 ig mindennemű gyakorlatok, még a lovaság és tűzérék is tartottak felvonnási gyakorlatokat.

Kövekezett az ebéd, letelepedve jóízűen falatozánk, mert délig jól kifutkostuk magunkat, igaz, hogy jó ebédünk is volt, Szakal Elek századosunk kitűnő inyencz volt az étlap rendező, ő maga is jó szakács, aztán itt Székesfehérvár piatzán minden kéz alatt, bor, kenyér, kitűnő, hát itt kényelmes volna úgy jádvaz gond nélkül elhaverni; hanem amint trefásan enyelegve pajzánkodunk, jön a parantsolat készenlétre, pont két órákor indulás. Hova, merre? majd a vezetők után: tehát készülünk, köpenyegemet átadtam emberemnek, szigoruan meghagyván neki, hogy a hol telepedünk azonnal keressen fel és

hozza el köpenyemet.— Felkészülve vártuk az indulást, két óra helyett 4 kor indultunk a budai uton, már Pákozdot jól elhagytuk, egyszer 6—7 óra között megállítják az egész hadtestet, ott álltunk vagy egy félórát, visszafelé vezényeltek és kitérve az Országútból a pákozdi hegyekre vezettek fel ott telepedénk le, mire helyre vergődénk sötét estve lett, kényelmetlen, lejtős parton nem jól találtuk magunkat, aztán Székesfehérvárott lett volna módunk magunkat ellátni, ha tudtuk volna, hogy ilyen pusztában kötünk ki, mit is tegyünk, hol veszünk enni valót? Pákozdtól legalább 3/4 órányira, meg kérdés, ilyen faluban kapható-e? Ha legalább kenyérünk és vízünk volna! A míg így töprengünk kolomphantog hallunk, itt közelibe valami birkanyáj legel, küldjük el Filó János tizedest és két erős köznemzetőrt, majd vegyenek egy jó birkát, vagy kettőt is, más tizedest szintén két emberrel Pákozdra, vegyenek két nagy kenyeret és kérjenek kölcsön egy nagy katlant, hozassanak vizet, vegyenek burgonyát, hagymát, egy órán belül már a gulyás készült, még borért küldtünk s együtt volt a vacsora századosunk elvölt látva; nagy bajom volt, az emberemet nagyon későn találtam meg, a szekerek a mi telepünk-től távoleső völgyben rendeltettek; de nagysokára mégis elhozta köpönyegemet, — megvacsorálván szivarra gyujtva egész 10 óráig okoskodtunk, hogy mi zürzavar okozta a hadtest visszafordítását és a merdek hegyre való szállásoltatásunkat, kutya van a kertben mondá Pokorny Ede, már baj van, rossz éjszakánk lesz, de ha bármi nyugtunk lenne is, hiszen sem ülni, sem állni feküdni pedig éppen nem lehet, kénytelenek leszünk virrasztani. — Bizony hosszú éjjelünk egész éjjel beszélgettünk, szivarozgattunk szidtuk azta nyomorult horváth gazficzkót, aki annak a jezsuita növendékek vak-eszközével a mi megrontásunkra a szabadság elgázolása, a népek rabigába való visszaeröltetésére ajánlotta fel magát; de ha sikerül, amint reményljük, e czudar hadat csuffá tenni, ha őt elevenen kézre kerítjük, reá olyan büntetést gondolunk, amelytől minden önkényzsarnok, és hazaáruló megborzadva, örökre vissza rettenjen ...ugy éjfél után 3 órákor már végképen kimerülve, erőt vett rajtam az álom és két óráig olyan mélyen szenderegtem, hogy csak 5 órákor ébredtem, az erős állomtól szintén duzadt a fejem.

28: Nyujtozkodva jó reggelt kívántunk egymásnak, azt óhajtottá mindenki, hogy akárhova, csak innen hova éléb menjünk! Kivánságunk sze-

rént megis történt, már 7 órákor kiindítottak, két óra alatt elértünk a sukoro szőlők irányába, itt felveszényelték a szőlők feletti szántóföldekre, fensikot képező területen telepedénk le, — hol vették, hol nem vették, volt a tábornak vagy 12 darab tehén és ökörből álló gulyája, már mézárósa is abból ott azonnal részeltették a zászlóaljokat, századokat, Filo János az én szakasz tizedesem lett a marha ügyelő, helyettesíteni kellett tehát, — A konyhát ellátva készült a gulyás és egyéb étkek, a markotánosok gondoskodtak reggeliről, délre borról.—

Délben szokott rend szerint egy kiválasztott helyen körülültük asztalt képző földre terített abszort és jó étvágyal fogyasztottuk ebédünket, jó borunk is volt, hát minden bubánatunkat elfojtottuk, hol egyik, hol a másik lökött ki egy kedverítő jókívánatot, vendégünk is érkezett a szomszéd Vázáktól egy főhadnagy, a ki egy szót sem tudott magyarul; különben megnyerő jó ajánló külsejű német férfit, a kit Szakal Elek az ő szokott humorával azonnal igen barátságosan köszöntött fel, és mi mindnyájan chorusban éltettük, mire ő aztán viszonzva „meine Herren ich will auch mit einen Hertzewunsch mein Glas erheben, und wünsche: eine Pfeifen tabak—” mire mindnyájan egymásra tekintve, hogy ez az atyafi a mi őszinte vendég becsülésünkkel szemben gunyolódik, és ő ezt megszimatoelván, minden áron ötölt hatolt, csavarta, igazított volna megdondolatlanul kibőfentett ostobaságán, egészen magánkívül zavarba kintlódott,— Szakal Elek a milyen rendkívüli hideg véralkatu csak úgy sáppadozott, meg mások is a körben, olyan furcsa hangulat mutatkozott az arczizmok jeleiből mintha mindegyik kihívni készült volna, és ismét egyaránt mintegy szánalommal szemlélték gyáva meghökkenését, ilyen helyzetben nyujtotta neki Szakal dohányzacskóját; megis töltötte pipáját és igen alázatos nyájás bókók között nyujtotta vissza; hanem a derült viszony elnémult, a társalágás komoly szint öltött, — hát volt ennek a fellobbanásnak komoly háttere, mennyiben ezek a császárlével tiltott ingyenélők a nemzetőrséget lenézve semmibe vették, miről alkalmunk volt nemcsak egyszer minden kétséget kizáróan meggyőződni, mert ismerős körben minden féle ötlet trefaszámban kölcsönösség fejében elmegyen, — megjegyzem hogy ezen félreismert vázafőhadnagy éppen nem tartozott a megrovandók közé, később beállt honvédnek, merész, bátor példás jó katona, hüen harczolt a magyar nemzet szent ügyéért, a

azáért szabadságért, sebesültként jött Losoncra Szakai Elekhez, mint lelki s testi barátához.

A hosszúra nyúlt ebéd után feloszlott a kör, míg a jó barátok ismét csoportokba verődtek össze beszélgettek 2 óra után zászlóalj parancs érkezett kiállásra, a századok sorakozva felállottak, vezénylet: igazodj! Zászlóalj vigyázz! Jobbra igazodj! tisztelegj! karra! zászlóalj vigyázz! kényelembe állj. Következett a fegyvervizsgálat, majd 2 órába telt míg e művelet tartott, miután végére ért, kiadatott szigorú parancsban, hogy mindenki századánál tartózkodjék, teljes készenlétben; mert minden perczen érkezhetik indulási parancs, – felozlásra vezénylet, a századok helyeikre húzódtak.

Egyremásra jöttek a szállósgazdák panasszal, hogy a szőlőterület tele van mindenféle katonával, már több présházat feltörték és elhordják a mustot, sőt nemcsak elhordják, hanem kieresztik a földre, istenért. kérek orvoslást, segítséget, hisz az urak talán nem ellenségeink, ha magyarok! Csak menjenek, mondá az őrnagy, majd teszünk róla.

Azonnal haditanácsot hivatott össze, s előterjeszté a súlyos panaszt, és kellő gyors és szigorú intézkedés érdekében egy hadnagy egy őrmester, egy tizedes és 12 köznemzetőr kiküldetését élesre töltött fegyverrel, hogy azon a szőlőterületen garázdálkodó bár mely zászlóalj vagy ezredhez tartozó egyéneket tartóztassa le, a ki netán ellenáll vagy szökik, ha háromszori erős ráivalgás, megállj felhívásra meg nem áll agyon lövetni, a beszállítandók felett majd itél a haditanács. – Kiküldetik a 4 dik századból Busbak hadnagy, Miskolczi Sándor őrmester, egy tizedes és az első szakaszból 12 köznemzetőr töltött fegyverrel.

Miskolcziak intek, szállítson ki egy tizedest és 12 köznemzetőrt, – állitassa sorba s töltessen, azután megyünk a szőlőhegyre összefogosni a bortolvajokat a pintze betörőket, –Készen? Indulj! Bemegyünk az első pinczénél mindjárt 5 ember, két szuronyost kirendeltem hogy ezen 5 foglyot fogják közre, ha netán ellenszegülni vagy szökni akarna, irgalmatlanul lekell löni, tovább mentek embereim letartóztatni a második és többi bandákat; a kik azonban midőn látták hogy rájuk vadásznak szaladni szökni kezdtek, rákiáltak az őket üzőbe vett 3 emberemre, szólítsák háromszor, ha nem áll meg lödd agyon, egyik egy Hayschreker nevű emberem ugry tett a hogy mondtam: rálőtt valamelyikre; de nem találta; hanem közvetlen a szőlők mellett feküdtek a Vázák, go-

lyónk felettük sivitott el, szerencsére ott sem talált senkit.

A Váza őrnagy rőktön egy 6 emberbőlálló patrolt küldött be amely engem embereimmel együtt letartóztatott és hozzá bekisért. Előtte megállva tisztelegtem, – kérdéseket intézett hozzám: kicsoda maga? „én a nógrádi önkéntes nemzetőr zászlóalj 4 dik század hadnagy” – mi járatban van, ki bizta meg magát, és hogy mer löni, hát nem tudja, hogy halálbüntetés terhe alatt meg van tiltva a lövöldözés? én a haditanács végzésével lettem kiküldve össze fogdostatni a présház és pintzebetörőket éles töltés és világos utasítással, hogy az ellenállókat vagy szökevényeket, háromszori felhívásra sem adják meg magukat lövéssem agyon. – No én magát Budára fogom a fegyházba szállítani, Azt talán nem fogja megtenni őrnagy ur, menyiben az ön hatósága alá nem tartozom; ámbár erőszakkal sokat meg lehet tenni; hanem jogosan őrnagy ur nekem bíráim nem lehet; hiszen én az őrnagy ur patroljának ellenszegülhettem volna; mert engem letartóztatni az én patrolommal nem volt joga, fegyvereink éles töltéssel ellátva; de mi lehetett volna következménye? hiszen mi talán nem állunk ellenséges lábon, és így az Ön patrolja megszállításának azonnal engedve, embereimet békére intettem reményelve, hogyha hivatalos küldetésemről felvilágosítom Őrnagy urat rendben leszünk; egyébaránt embereim az én rendeletemet teljesítették, ők nem okozhatók, tessék őket szabadon bocsátani! Ezt megtette. – Miskolczi őrmesteremet oda intetem, hogy tegyen jelentést Szakal százados urnak, hogy itt letartóztatva levén intézkedjenek. – Nem sokára érkezett egy főhadnagy vezetése alatt 5 tagu tisztí küldöttség kijelentvén, hogy engem a hadi tanács küldött ki; mert szállós gazdák kérelemmel fordultak a zászlóalj parancsnokságunkhoz, hogy a katonák présházaikat pinczéiket feltörték, és rabolnak, a letartóztatott hadnagyunk Busbak Ádám ur teljhatalommal volt felruházva, miszerént legjobb belátása szerént járjon el, ellenállás esetén lövessen is; hahát őrnagy urnak sérelme van: tessék azt a nógrádi zászlóalj parancsnokságával végezni, azért lett ezen tisztí küldöttség ide kiküldve, hogy tisztírsunk azonnali elbocsátását kikérje, a mit reménylek őrnagy ur megtagadni, anyival inkább nem fog; mert a zászlóaljunkbeli egyének felett, ha van ok, mi magunk bíraskodunk, – Ámbár az ön állitása főhadnagy ur a hadi törvényel nem egyezik; mert hadilábon szigoritva, lövöldözni nem szabad a mint tábori parantsban

ezenel ki is hirdettetett, miután különösen a golyó keretünkben vágódott, volna hatalmam jogommai élni, de részint eltekintve ettől, és a fegyvertársi béke fentartása érdekénél fogva kívánatukat teljesitem.

Ezekután tisztelegve indultam collegáimmal vissza, és jelentést tettem a vizsály lefolyásáról, miszerént én mindenben utasításomhoz tartottam magamat, többen voltak már letartóztatva fegyver őrizet alatt, az volt a veszedelem hogy a szökevények éppen a Vázák telepe felé futottak, és a golyó felettük füttyült el, – valóban szerencse mégis hogy senkitsem talált, – a foglyaim elmenekültek; de az eredmény mégis megleszen, hogy többé betörés lopás nem történik, – részben talán helyesebb lett volna eljárásunk ha a Váza parancsnokság is közreműködésre lett volna megkeresve, parancsnokságom helyeselte végrehajtásomat, mégis ovatosnak kellett volna lenni! ezzel tehát tisztában volnánk; hanem mindég tanult ember, sohasem tudunk eleget . . . elbeszéltem azután hogy fogságom alatt huszárijaink két Jellasits huszárfoglyot hoztak be, szánandó nyomorult, vézna dongájú kiéhezett nép, a dolmány, nadrág ugy állt rajtuk, mintha zsákot öltöttek volna, csakójuk orrukát is betakarta, csizmáikba messziről ugorhatnak, kardjuk berozsdásodva, huszárijaink jezusmária huszároknak neveztek „ilyenekkel nem méltó verekedni.” azt mondták.

Hanem az a jelző ebből, hogy Jellasich a sarkunkban, maholnap valószínűen megmérkőzünk.

Emberemet ma egész nap nem láttam, – már majd vacsoráról is kellene gondoskodni, ilyenkor nincsenek elő a markotánosnők, – elmentem Pokorny Edéhez, adjál tanácsot, vagy méginkább valami enni valót! No de itt jön a mi Böskénk! Halja maga, ha ilyen hanyagul gondoskodik rólunk, hived ápoló után kell néznünk, – hát van e valami fris hideg pecsenye? – adjon egy porciót, kenyeret, meg egy megszely bort; hanem reggel 7 órakor már itt legyen! megígérte. Megfalatozván a szokott baráti kör ismét összejöttünk szivarozva egész 10 óráig elbeszélgettünk. – Serk barátom komám kívánságára elmondtam a Váza őrnagyal való afféremet, reám akart ijeszteni, a miért lövettem a budai „Stokhausba” vitet, ő magyarul per sze nem tud, németül folyt köztünk a vitatkozás hiszenhát megvalva az igazat, bizony meghökkenem, midőn meg tudtam, hogy a tábor felé löttünk, mi iszonyú baj következett; de énkör nagy buzgóságomban, másra nem gondoltam; hanem utasításom betüszérenti hűséges

betöltésére, — az igaz! sok malheur üldöz, amott majd Jellasicz karjaiba hullottál, itt meg a Budai Stokhauzal ketsegetnek! barátom efféle szerencse csak olyan embert érhet a ki megbizatik nyaktörő dolgokkal, hiszen ha tudnátok, ismernétek milyen vészterhes volt a Hodos erdőnéli órallásom, megborzadnátok, az erdővel egyenes irányban fekszik Enying, a merre ha nincsen fedezet olyan észrevétlenül bekeríthet az ellenség, többé meg sem mozdulhatunk, és még aztán ottfelejtene, ilyen események csak velem történhetnek; mert engem küldenek ki; de barátim nagyobb a szerencse mint a malheur, ha az ember szárazon menekül! — Mást mondok én nektek, azt jósljátok meg: holnap ilyenkor még a földön vagy Ábrahám kebelében bujdosunk? olyan sejtelmem van, hogy holnap tűzpróbát kellend kiállanunk, vas gomóc leszen jutalmunk, bármint is van a sors könyvében felőlünk elhatározva, bátran szálljunk sikra ... „Hazánk, Nemzetünk, a szabadságot! a törvény és igazság, tehát Isten velünk, vesszen ellenségünk!”

Barátaim hasonló véleményen voltak, hogy ha huszárajaink két Jellasicz huszárt ejtettek foglyul, úgy a tábor már közelbe van; de azt is tudom, hogy kormánybiztosaink tábornokunkat Mogát megsürgették, tégyn már! mert hoszu nyavalyának halál a vége, — Moga meg azt várja, hogy Jellasicz kezdje. — Bármint; de küszöbünkön a dárdá hegye, holnap ilyenkor többet fog tudni a ki él. — — így bucsuztunk egymástól. Én éjt!

Szeptember 29: A juhászok éjnapján hajnali 4 órakor az egész táborban izgalma mozgolódás, itt vannak a horvátok! a kijelölt századok csatárlánczba vezényeltetnek gyorslépésbe, utánna sorakoztatik az első tűzvonal, sorakoznak a tüzérek és az ütegeket fedező lovasság, erős ügyelő csapatok egymással érintkezésben foglalják el az országotat és alatta elnyuló völgyet, gyalog és lovas kémlelők, az országot és vidék védfedezet

BARNABÁS TERRAY

Nach dem Sieg der am 15. März 1848 ausgebrochenen ungarischen Bürgerrevolution bekam das Ungarische Königreich volle Selbstständigkeit innerhalb des Habsburg-Reiches. Der Sieg hatte jedoch schwere Folgen: die Nationalitäten, die etwa 65% der Gesamtbevölkerung des Ungarischen Königreiches ausmachten, forderten dieselbe Selbstständigkeit die das Ungarische Königreich innerhalb des Habsburg-Reiches innerhalb des Habsburg-Reiches erhalten hat. Da die ungarische Regierung all diesbezügliche Forderungen entschlossen zurückgewiesen hat, sind ab Juni 1848 nacheinander Waffenaufstände der Nationalitäten gegen den ungarischen

egész Sukorón tulig kiterjed, — már 5 órakor bömböltek az ágyuk, ropogtak a puskák, — a csatárláncz vezére Guyon őrnagy erélyesen tartotta vissza a betörni készülő ellenséget, a jól felpálinkázott horvátok vakmerő bátorságot tanusítottak a megindult csata kezdetén hanem csakhamar hanyatlott hősies kedvük, midőn a gőzük elpárolgott, midőn hultak mint legyek visszatántorogni kezdtek, ezt látva vezérük egy svadron dragonost vezényeltetett rohamra; de Makk útegei anyira ritkították sorakat, és huszárajaink attackra készen csakugy vágytak velük szemben állni, hanem a gyávák meg futamodtak, próbálkoztak a szerzésánok hóhér vörös köpenyeikben előre tolokodni, de kikapva jutalmukat csufosan hazakodtak védvonaluk mögé, — a mi zászlóaljunk 10 óra között rendeltetett ki fölváltani a pesti zászlóaljat az első tűzvonalban, bizony különös érzés fogja el az ember kebelét így a halál torkában, midőn záporként hull a golyó, sorainkból a zászló mellett egyetlen tagunk esett el, alig voltunk 3/4 óráig tűzben beszüntették a harcot, megindult a parlamentirozás, mi akik szemlelői voltunk a történeteknek, olyan véleményben voltunk, hogy Moga tábornok vezérünk küldte ki mint parlamentőrt Ivánka Imre őrnagyot, mások szerint Ivánka egy horvát csapatot fegyver letételre kényszerített, mely megadásának jeleül fehér zászlót lobogtatván, s midőn ő bátran közibük ment ott ötöt tartóztatták le és foglyul vitték táborukba, huszárajaink attackra vezényeltetvén rohamba indultak őt kiszabadítani; hanem az ellenség lovasság már fedezte ama csapatot, tehát Ivánka ott maradt.

Nagy zugolódás volt táborunkban, sőt árulást hangoztattak, midőn miénk a biztos győzelem, beszüntetik a harcot; nemhogy ezen kínálkozó jó kedvező alkalmat felhasználva, tönkre silányitanánk e nyomorult csöcselét, még mikor a tüzet beszüntette a parancsnokság, folyvást tüzeltek

NACHHUTGEFECHTE IM KOMITAT VESZPRÉM VOR DER PÁKOZD-ER SCHLACHT IM JAHRE 1848

Staat ausgebrochen. Zuerst griffen die Serben zum Gewehr, bald forderte das — mit dem Ungarischen Königreich in Personalunion regierende — Kroatische Königreich volle Unabhängigkeit und im Interesse dessen überfiel es mit seiner Armee Ungarnland.

Die Ereignisse des Kriegs sind im grossen und ganzen bekannt. Das in der Studie bekanntgegebene Tagebuch ist interessant, da wir diese Ereignisse von Licht eines ganz einfachen Nationalgardisten kennenlernen können. Wir können im Tagebuch dramatische Einzelheiten lesen, die wir in offiziellen Militärdokumenten vergebens

a balszárnnyunkon sziklálkkal fedett vadászaink; sőt a mi zászlóaljunk vonala ellen tolokodó néhány részeg horvát paraszt közül is egyet leterített, akit ott fektiben embereink megvizsgálván, tarisznyájában kukoricaliszt kenyeret szőrös nyers sertés szalonnát és egy kis üveg pálinkát találtak.

Hadállásunk a horvátokéval szemben igen előnyös volt, vonalunk magas part élén, jobbról a pátkai tó, balról a szőlőhegyeket szegélyező sziklák által védve, hátunkat a sukorói hegyek fedezék; azonban annak tudatában, hogy Jellasicz 30 000 emberével szemben a mi hadtestünk csak 16 000-ból állt, jöllehet szüntelen gyarapodott újabban érkező zászló aljakkal más részről azonban kellőleg felszerelve éppen nem valánk, igazolja mai helyzetünk, mikor tűzbe előre vezényeltettünk, minden embernél csupán 3 mond három töltény volt, ekkor érkezett néhány rekesszel, és tüzelés közben nyitottuk meg Szakal Elek századossal és osztottunk 10 10 töltényt.

Három napi fegyverszünet kötött... ott álltunk délután négy óráig, ekkor beljebb vonultunk;... ..jött a rendelet...élesen töltött fegyverekkel vonuljunk a kijelölt őrhelyekre ...

Egy félóra mulva visszarendeltek bennünket, az egész hadtest visszavonulási rendletet kapott, minden zaj kikerülésével felkészülni és indulni...A mi zászlóaljunk felszedelődzva a sukorói erdő felé huzodott, 8 óra után sötét este értünk az erdőbe...”

***

!A magyar hadvezetés ekkor még eseltől tartott, hogy Jellasicz a Velencei-tavat megkerülve Buda felé támad. Martonvásárán tanácskoztak, ekkor jött hire Jellasicz csapatának futászerű visszavonulásáról. Az emlékiratíró Busbak Ádámot ekkor leszerelték, emlékiratai még a losonckörnyéki harcokkal, losonc égésével és a Haynau-időszak reá is vonatkozó vállalásaival is foglalkoznak, de ennek már Veszprém megyei vonatkozása nincs. T.B.!

suchten. Der Verfasser des Tagebuches — Ádám Pusbach, Eisenhändler — meldete sich als Freiwilliger in ein Nationalgarde bataillon. Dieses Bataillon hat sich am Südufer des Balatons vor der attackierenden kroatischen Armee zurückgezogen, bald an dem entscheidenden Zusammenstoss zwischen den ungarischen und kroatischen Truppen, an der Pákozder Schlacht am 29. September 1848 teilgenommen.

Leider nahm das Tagebuch am zweiten Tag der Schlacht ein Ende, da Ádám Pusbach demobilisiert und aus der ungarischen Armee entlassen wurde.